

Петро Войтович

Коли вибухають кризи, люди частіше замислюються про майбутнє. Позаяк ніхто майбутнього не знає, починаються спекуляції на тему народних вірувань, забобонів, навіть пророцтв, в тому числі біблійних. Цим ми, котрі живемо у третьому тисячолітті, мало відрізняємося від середньовічних предків, котрі вбачали в неврожаї, епідемії, церковних розколах і політичних смутах ознаки кінця світу. Одразу ж знаходимо для цього серію «доказів» з різних біблійних текстів. Зустріти жінку з порожніми відрами; чорна кішка перебігла дорогу; повернутися, якщо вже вийшов з дому; розбити дзеркало і багато-багато подібного. Що це – досвід, який передали нам наші попередники, чи просто наївний забобон, який нічого не означає?

Тема забобонів та марновірства є досить актуальною... Породжує цю проблему насамперед наше незнання. Не прагнучи пізнати Істини, не прикладаючи абсолютно жодних зусиль до цього, ми жадібно вбираємо все, що проходить через наші вуха, очі, не зачіпаючи при цьому ні розуму, ні душі. Спробуємо проаналізувати доцільність чи недоцільність вірити забобонам...

Побутові забобони...

У нашому народі є дуже велика кількість забобонів і усі вони між собою різняться. Одні відрізняються у географічному плані (міські відрізняються від сільських), одні у віковому (молоді схильні вірити в долю, у ворожіння, літні – у віщі сні, в знахарів), а ще інші в професійному (більш забобонними є люди, професії котрих пов'язані з ризиком: пілоти, водії, хірурги). Так, людина завжди тягнеться до чогось таємного, незнаного, що певною мірою об'являє себе їй. Вона шукає якихось випадкових збігів подій, які начебто в змозі пояснити її життя. Забобони, з точки зору психології, більш притаманні людям непостійним, тривожним, невпевненими у собі.

Серед усіх цих забобонів найбільш відомими, мабуть, є побутові забобони: зустріти жінку з порожніми відрами; чорна кішка перебігла дорогу; розбити дзеркало; розсипати сіль; привітатися за руки через поріг і багато інших. Не остання роль у житті людей належить забобонам, які пов'язані з днями, числами і місяцями. Наприклад, чи не кожна сучасна людина вважає, що понеділок – важкий день. Подібно якщо 13-те число місяця збіглося з

п'ятницею, то це вважається у край нещасливим. Та якщо добре в цьому розібратися, то, насправді, жодні збіги цифр чи днів, «особливі» числа або місяці року самі по собі не тільки не несуть людині ніякої шкоди, але й зовсім не мають жодного символічного значення. Понеділок важкий лише для тих, хто напередодні провів час безладно, або ж для лінивих людей, для яких початок робочого тижня не є благословенним часом (адже сам Господь наказав шість днів працювати, а сьомого спочити), а просто нестерпними муками. Хто ж уміє користуватися часом, в того перший після недільного відпочинку день буде пов'язаний із творчим підйомом і легкістю. Життя ж у вірності Богові спричиняє мир душі і внутрішню радість, незалежно, чи це понеділок, «п'ятниця 13-го», або ще якийсь страшний для забобонних людей день. Отже, для нашого щастя кожен день життя потрібно присвячувати виконанню Божих Заповідей. Кожний день, в який Бог дав нам жити, освячений Його присутністю і допомога Його в справах людських відкрита для тих, хто шукає її. Тому не чисел або днів слід боятися християнинові, а лише гріха¹.

Кумедно, коли зріла людина просто вірить у безглузді речі. Наприклад, якщо тебе переступили – то вже не виростеш; якщо тобі наступили на ногу, а ти у відповідь – ні, то хтось із близьких помре; закривати потрібно парну кількість банок з консервами – інакше зіпсуються; не свисти в будинку – грошей не буде; якщо неодружений хлопець буде облизувати ножа, то буде мати дружину, гостру на язик...².

Релігійні

забобони...

Усі ці забобони є притаманними більшою мірою людям маловірним і використовуються в повсякденному житті. Та, на превеликий жаль, велике місце також займають релігійні забобони. Найбільш відомі серед них: вживання забобонних молитов (змов); гріх пити ліки; митися у свята і після Причастя; передавати свічку в церкві тільки правою рукою і через праве плече; не можна переставляти раніше поставлені свічки; Тайну Єлеопомазання можна приймати тільки перед смертю тощо. Трапляється, що дехто носить на могилу їжу, поливає її водою, молоком, вином, щоб так підтримувати існування померлого... Навіть ставлення до церковних речей (ікон, свяченої води, свічок) може стати забобонним. Усе це відбувається тоді, коли людина бездумно покладається на якийсь священний предмет: поясок, ладан, кулон із образом святого, не згадуючи при цьому ні про Бога, ні про найпростіші правила безпеки.

Часто люди не зберігають найелементарніших правил безпеки під час руху автомобілем (не користується ременем безпеки, порушують правила дорожнього руху), спираючись лише на те, що автомобіль освячений і на передній його панелі поміщена ікона, а тому Бог обов'язково має подати їм «безжурну» поїздку у зв'язку із самим фактом присутності чогось посвяченого. Насправді автомобілі освячують для того, щоб вони були так само, як і християни-водії, осяяні благодаттю Божою, а значить, позбавлені присутності темних сил, здатних лише шкодити. Проте все це не привід вважати себе остаточно збереженим від будь-яких небезпечних ситуацій, а, як говорить приказка, «береженого Бог береже». Усі ці забобони з'явилися тому, що багато людей здобули віру і знання про неї, спостерігаючи за обрядами і не розуміючи ні їх змісту, ні символіки, а тому часто надавали їм свого значення.

Забобони у релігійному житті спотворюють віру, по суті, глумляться над нею. Ми хрестимось, вінчаємось, беремо участь у Таїнствах Церкви не для того виключно, щоб жити матеріально благополучно і безтурботно. Якщо людина дійсно вірить і любить Бога, то вона, насамперед, для підтримання і збільшення цієї любові має більше про Нього дізнатися, адже важко вірити у те, що ти не знаєш і чого не досвідчив.

Святі Отці Церкви називають забобони «диявольською гординою». Неважко зрозуміти, чому вони такі категоричні. Виконанням забобонів люди віддають себе в рабство демонам, надіючись не на Бога і молитву, а на різні предмети природи, цим віддаючи себе у владу диявольську, адже чи не диявол це все придумав, аби відвести людей від істинного Бога: «Отже, стійте у свободі, яку дарував нам Христос, і не підпадайте знову під ярмо рабства» (Гал. 5. 1).

Як з'являються забобони, і чому ми у них віримо?..

Людина дуже часто приймає за віру те, що їй сказали інші або те, у що сама вона прагне вірити. Саме так з'являються забобони, що, за своєю суттю, є лише метушнею, порожнечою і помилковою вірою у щось начебто надприродне. Забобон з церковнослов'янської мови можна перекласти як «порожня віра», «марна віра». Забобон є гріхом відступу від віри, її відсутністю, хибним розумінням віри, прийняттям брехні за істину.

Джерело забобонів є у віддаленні людини від істинного світла, у втраті нею справжнього релігійного знання. Так пояснює святий апостол Павло походження ідолопоклонства, або

язичництва, яке являє за своєю суттю найбільш яскравий і небезпечний вид марновірства. Якщо людина у своєму незнанні, або ж через власне бажання віддаляється від Бога, то в душі з'являється порожнеча, яка не може існувати, і її потрібно чимось заповнити, замінити. У такому випадку людина звертається до якоїсь видуманої вищої сили, яка заповнила б цю порожнечу. Цією силою часто служать забобони. Сутність забобону або марновірства полягає в тому, що людина притаманне тільки Богові приписує Його творінню і замість того, щоб сподіватися на Бога, покладає свої надії на створені речі. Така віра є хибною, а, частково, і згубною, бо, занадто захопившись забобонами, людина не лише не зростає у вірі, а часто неправильно її трактує або й зовсім віддаляється від неї. Вони забруднюють віру, нищать надію на Творця, відхиляють від Церкви, перекручують християнське вчення, а іноді ведуть до злочину. Саме із забобонів і марновірства найчастіше утворюються секти. Коли людина має справжню віру, вона не буде приймати за правду будь-яку інформацію. Справжній вірі притаманні тверезість і розсудливість, при яких лише і можна правдиво вірити і розуміти, у що віриш. Забобон є вірою короткозорою і наївною, яка не дає справжнього розуміння. Коли в людини немає справжньої віри в Бога, то богом для неї стає щось більш близьке, зрозуміліше, на що вона намагається надіятися у власному житті.

Забобони, значною мірою, перейшли до нас від предків-язичників, але деякі з них розвинулися у християнську епоху. Виникали вони частково через релігійне незнання або через прагнення такими вірними якихось містичних переживань. Вони не задовольняються сподіванням на волю і силу Божу, але шукають видимих і швидких знамен і чудес у звичайних речах природи. Апостол Павло, до речі, докоряв деяким з християн, нагадуючи їм їхнє життя в язичництві: «Але тоді, не знаючи Бога, ви служили богам, які по суті не є боги. Тепер же, пізнавши Бога, або, краще, одержавши пізнання від Бога, навіщо повертаєтеся знову до немічних та вбогих стихій і хочете ще знову себе поневолити їм? Ви спостерігаєте дні, місяці, пори і роки. Боюся за вас, чи не дармо я трудився у вас?..» (Гал. 4, 8-11). Та усі ці забобони, яким би способом не проникли в нашу свідомість, ніколи не знаходили захисту у істинній вірі, але навпаки строго нею засуджувались.

Бог уже в Старому Завіті намагався відгородити людину від цього марновірства. Перед вступом євреїв в обітовану землю, де їм загрожувала небезпека захопитися прикладом забобонних язичників, Мойсей, від імені Господа, дає своєму народові таку заповідь: «Коли будеш входити до краю, що дає тобі Господь, Бог твій, то не навчися чинити такого, як гидота цих народів. Нехай не знайдеться між тобою такий, хто переводить свого сина чи дочку свою через огонь, хто ворожить ворожбу, хто ворожить по хмарах, і хто ворожить по птахам, і хто чарівник, і хто чорнокнижник, і хто викликає духа померлого та духа віщого, і хто питає померлих» (Втор. 18, 9-11).

У Новому Завіті апостоли показують нам приклад ставлення до забобонів. Апостол Павло вражає Елімаса (волхва) сліпотою (див. Ді. 13, 6-12). У Филипах Павло виганяє злого духа зі служниці, котра займалася віщуванням. І це апостол робить, незважаючи на те, що служниця, йдучи за ним і його супутниками, далеко не критично ставилась до нього, кричачи: «Оці люди – раби Бога Всевишнього, що вам провіщають дорогу спасіння» (Ді. 16, 16-28).

Як пояснити, що забобони справджуються?

Психологічна специфіка забобону пов'язана з тим, що випадки їх підтвердження (які при достатній масовості можуть відбуватися просто в силу випадкових збігів) міцно фіксуються, а факти явної помилковості (яких, насправді, більшість) – витісняються. В результаті людина встановлює помилковий зв'язок між своїми діями і якоюсь незалежною від них подією, яку починає вважати наслідком своїх дій.

Науковці пояснюють справдження забобонів називаючи це т.з. «хоторнским ефектом», мовляв, інтерес або підвищена увага до чогось стають причиною спотвореного, часто дуже сприятливого результату. Наприклад, досвід показує, що учасники експерименту діють більш ретельно, ніж зазвичай, бо усвідомлюють, що вони причетні до цього експерименту. Наслідком є результат, котрого вони підсвідомо бажають³.

Часто буває так: у що людина повірила, те для неї і стає реальним. Нерідко трапляється й те, що забобонна людина насправді сама всі події свого життя підлаштовує під забобони, тим роблячи їх правдивими. Не можна забувати, що там, де бракує Бога і його благодаті, – починають діяти злі сили... Тому справдженню забобонів можуть сприяти й нечисті духи.

Християнська постава

При всій своїй удаваній невинності, забобони далеко не безпечні для віри. Вони затемнюють духовний погляд і забруднюють віру, послаблюють надію на Творця, віддаляють їх прихильників від Церкви. Викривляючи віру, забобони, звичайно, більшою чи меншою мірою тягнуть за собою зниження або перекручення моральності. Вони викривлюють моральні устої, навіть стають причиною важких гріхів, або ведуть до

злочинів⁴.

Святий Йоан Золотоустий закликає нас: «...покинувши всі такі забобони, будемо вважати для себе страшним один тільки гріх і образу Бога. Якщо все це дрібниці, то і посміємося над цим, так само як і над першим винуватцем цього – дияволом. Благодарімо Бога і намагаймося самому ніколи не впасти в таке рабство, а якщо хтось із наших друзів буде полонений, розірвімо його узи, звільнімо його від цього нестерпного і ганебного ув'язнення, зробімо його здатним для сходження до неба»⁵.

Якщо ми вже пізнали правдивого Бога і вважаємо Його нашою допомогою, порятунком і захисником, то чому й надалі звертаємось по допомогу до різних творінь, а що гірше – до темних і злих! «Бо якщо, позбавившись скверни світу через пізнання Господа і Спасителя нашого Ісуса Христа, вони знов заплутуються в ній і перемагаються нею, то останнє буває для них гірше за перше», – навчає нас апостол Петро (II Пт. 2, 20). Нам потрібно зробити свій остаточний вибір: або істина – або брехня, або Христос – або диявол. Змішуючи християнство з язичницькими ритуалами та марновірством, ми чинимо гріх проти заповіді віри в Єдиного Бога, бо заперечуємо, що тільки Бог спасає, і одночасно, приписуємо спасаючу силу створеним речам, ніби обожествлюємо їх.

Святе Письмо однозначно негативно висловлюється про забобони: «Що ж до нечистих, бабських байок – то ти їх вистерігайся. Вправляйся у благочесті» (I Тим. 4, 7). Кращий шлях до подолання забобонів – це ознайомлення з церковним віровченням, зростання у християнській свідомості та налагодження здорового церковного життя. Саме до цього закликає нас Святе Писання від християн: «... ідіть, і навчайте всі народи ...» (Мт. 28, 19). І буде цілком логічним для всіх християн відгукнутися на цей заклик Христа і втілити його в життя⁶.

Як бачимо, людині, щоб бути християнином, потрібні тверді знання про віру, які вона може почерпнути з релігійної літератури, що видається з благословення церковної влади. Блискучі зразки викриття язичницьких пережитків можна знайти у святих Йоана Золотоустого, блаженного Августина, преподобного Теодосія Печерського, Андрея Шептицького та інших. Дякувати Богу, зараз видається багато релігійних книжок і часописів. Їх просто треба читати, щоб бути готовим у світлі християнського вчення бачити виклики, котрі посилає нам світ. Отримати необхідні знання можна і через відвідування катехизацій, занять у недільних церковних школах. Не треба боятися підійти до священика і розпитати про те, що нас цікавить чи непокоїть.

Петро Войтович. Забобон, або ознака слабкої віри у християнина//СЛОВО № 4 (48) 2012,
с.18-21